

TAHAR
BEN ŽELUN

Sveta,
NOĆ

Prevela
Nadežda Obradović

■ Laguna ■

Naslov originala

Tahar Ben Jelloun
La Nuit sacrée

Copyright © Editions du Seuil, 1987

Translation copyright © 2018 za srpsko izdanje, LAGUNA

Izdavačka kuća LAGUNA DOO BEOGRAD iz Beograda, ulica Resavska br. 33, poziva nosioca odnosno nosioce autorskih prava (autori ili druga lica koja su u skladu sa zakonom stekla autorska prava) na prevod knjige „Sveta noć“ autora Tahara ben Želuna, da se jave našoj izdavačkoj kući u cilju dogovora u vezi sa regulisanjem svih autorskih prava i obaveza.

U vezi sa navedenim, možete da nas kontaktirate putem e-maila redakcija@laguna.rs.

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Sveta,
NOĆ

Sadržaj

Uvod	9
1. Stanje mesta	13
2. Noć sudbine	25
3. Jedan divan dan	36
4. Mirisni vrt	42
5. Ogledala vremena	53
6. Bodež koji miluje leđa	61
7. Trta	69
8. Konzul	77
9. Savez.	89
10. Porazena duša	101
11. Pomućena osećanja	107
12. Konzulova soba	113
13. Jezero teške vode.	121
14. Komediya burdelja	130

15. Ubistvo	139
16. U mraku	143
17. Pismo	151
18. Pepeo i krv	155
19. Zaboravljeni	161
20. Moja priča, moj zatvor	171
21. Pakao	177
22. Svetac	184
 O autoru	 189

Uvod

Ono što je važno to je istina.

Sada, kada sam ostarila, imam svu radost života. Govoriću, poveriti reči i vreme. Osećam se pomalo teškom. Nisu to godine koje najviše opterećuju, već sve što nije bilo rečeno, sve što sam prećutala i sakrila. Nisam znala da sećanje ispunjeno ćutanjem i zaustavljenim pogledima može da postane džak peska koji otežava hod.

Bilo mi je potrebno vreme da stignem do vas. Prijatelja Dobroga! Trg je još uvek okrugao. Kao ludilo. Ništa se nije promenilo. Ni nebo, ni ljudi.

Srećna sam da sam najzad tu. Vi ste moje oslobođenje, svetlost mojih očiju. Moje bore su lepe i brojne. One na čelu su tragovi i dokazi istine. One su harmonija vremena. One na nadlancima su linije sudbine. Pogledajte kako se one ukrštaju, pokazuju puteve sudbine, ocrtavajući zvezdu posle njenog pada u jezersku vodu.

Istorija moga života je ispisana tamo: svaka bora je jedan vek, jedno putovanje neke zimske noći, jedan

izvor bistre vode nekog maglovitog jutra, susret u šumi, prekid, groblje, zapaljivo sunce. Tamo, na poleđini leve šake, ta bora je ožiljak; smrt se jednog dana zaustavila, izvukla me iz neprilike. Da bi me spasla, možda. Odgurnula sam je, okrećući joj glavu. Sve je prosto, pod uslovom da ne počneš da okrećeš tok reke. Moja istorija nema ni veličinu, ni tragediju. Ona je jednostavno čudna. Pobedila sam sva nasilja da bih zaslužila strast i bila enigma. Dugo sam hodala po pustinji; krupno sam koračala noću i ukrotila bol. Upoznala sam „jasnu surovost najboljih dana“, onih dana kad sve izgleda mirno.

Prijatelji Dobroga! Ono što ću vam ja poveriti liči na istinu. Lagala sam. Volela sam i izdala. Proputovala sam zemlju i vekove. Često sam išla u dobrovoljni egzil, usamljena među usamljenicima. Stigla sam do starosti jednog jesenjeg dana, s licem iscrpljenim od detinjstva, hoću da kažem – od one nevinosti koje sam bila lišena. Setite se! Bila sam dete s lažnim i kolebljivim identitetom. Bila sam ćerka koju je očeva želja maskirala, on se osećao umanjenim, poniženim jer nije imao sina. Kao što znate, ja sam mu bila sin o kome je sanjao. Ostalo, neki od vas to znaju; drugi su čuli deliće, tu i tamo. Oni koji su se usudili da ispričaju život tog deteta od peska i vetra, imali su neke neprilike; neke je pogodila amnezija; drugi samo što nisu izgubili dušu. Pričali su vam priče. One zaista nisu moje. Iako sam bila zatvorena i izolovana, vesti su mi pristizale. Nisam bila ni začuđena, ni uznemirena. Znala sam da, nestajući, ostavljam iza sebe ono čime sam mogla da nahranim najekstravagantnije

priče. Ali kako moj život nije neka bajka, stalo mi je da utvrdim činjenice i da vam pružim tajnu, čuvanu pod crnim kamenom u jednoj kući visokih zidova, na dnu ćorsokaka zatvorenog sa sedam kapija.

1

Stanje mesta

Posle svoje ispovesti pripovedač je ponovo nestao. Niko nije pokušao da ga zadrži ili da se raspravlja s njim. Ustao je, pokupivši svoj požuteli rukopis opran mesecom i, ne okrećući se, nestao u gomili.

Oni koji su ga slušali bili su zapanjeni. Nisu znali šta da misle o tom čoveku, slavnom pripovedaču koga je grad veoma voleo. Započinjao bi jednu priču, zatim je napuštao, vraćao se, ne da bi je nastavio, već da bi im rekao da je ne treba kazivati, jer njega prati nesreća.

Neki nisu više bili pod uticajem čari. Sumnjali su. Nisu im se dopadale ove ćutnje koje su bile odsustvo i čekanje pravila. Nisu više imali poverenje u tog čoveka čije su reči nekad gutali. Bili su ubeđeni da je izgubio sećanje i da se ne usuđuje da to prizna. Pripovedač bez memorije, svakako, ali ne bez mašte. Dokaz, izbio je iz pustinje, pocrnelog lica od sunca, ispucalih usana od žeđi i toplote, ogrubelih šaka od nošenja kamenja, promuklog glasa kao da mu je grlom prošla oluja peska

i kristala, s pogledom uprtim u neku visoku i daleku liniju. Govorio je nekome, nevidljivoj, ali koji je bio uzdignut na nekom prestolu, postavljenom na oblacima. Obraćao mu se kao da hoće da ga uzme za svedoka. Publika je pratila njegove pokrete i njegov pogled. On nije ništa video. Neki su zamišljali starca na kamili koji pravi pokret rukom da ne bi čuli pripovedača.

Mucao je nerazumljive rečenice. Nije to bilo iznenađujuće. Često je garnirao svoje priče rečima nekog nepoznatog jezika. On je to tako dobro radio da su ljudi razumevali šta je hteo da kaže. I oni su se smejali. Ali tamo, bile su samo ove nezavršene rečenice, iseckane, pune kamenja i pljuvačke. Njegov jezik se valjao, zatim se vezivao. Pripovedač je zbog toga crveneo. Dobro je uviđao da gubi, ne razum, nije mu to bila strast – već svoju publiku. Jedan bračni par se digao i otišao bez reči. Isto su uradila dva nezadovoljna muškarca koji su gundali. Bio je to loš znak. Nikad se nije napuštao Bušaišov krug. Nikad niko nije odlazio nezadovoljan. Pogled mu se spusti sa visoke i daleke tačke i otprati odlazeće s tugom; nije shvatao zašto ljudi odlaze, niti zašto ga više ne slušaju. Više mu nisu verovali. To on nije mogao da prizna. Kad je neko pripovedač, nesumnjivi gospodar velikog trga, gost kraljeva i prinčeva, kad je neko obrazovao generaciju trubadura i proživio godinu dana u Meki, taj ne pokušava da zadrži ili da pozove one koji odlaze iz kruga. Ne, Bušaiš se ne ponižava; on se ne nagađa sa dostojanstvom i sa ponosom. Ti su ljudi slobodni da odu, govorio je sebi; moja žalost više nema dno; ona se pretvorila u džak kamenja koji ću nositi do svog groba!

Bila sam tamo, uvijena u svoju staru dželabu; posmatrala sam i nisam ništa govorila. A i šta sam mogla da kažem da bih mu posvedočila svoju ljubav? Koji gest je trebalo da načinim, a da ne odam tajnu koju je on čuvao i čija sam ja inkarnacija bila? Zнала sam suviše stvari i moje prisustvo na tom mestu nije bilo slučajno. Dolazila sam izdaleka. Ukrstili su nam se pogledi. Njegove oči su blistale od one inteligencije koja izaziva strah. Bio je to zaluđen pogled, opsednut onim što se ne može definisati. Visio je u vazduhu. Prepoznao je u meni avet jedne nesrećne epohe. Sa šakama na leđima, okretao se ukруг. Ja sam bila mirna; strpljivo sam čekala mudrace. Njegove oči se spustiše na mene s uvećanom zebnjom. Da li me je otkrio, on koji me nikad ranije nije video? Dao mi je lice, crte i temperament. Bilo je to vreme fabuliranja. Ja sam bila njegovo pobunjeno stvorenje, neuhvatljivo. Ludilo je već stvorilo rupe u njegovom mozgu. Ludilo ili obmanjivanje.

S vremenom i peripetijama koje sam proživela, ništa me više nije čudilo, ni šokiralo. Sinoć sam stigla u Marakeš, rešena da sretnem pripovedača koga je moja istorija uništila. Intuicijom sam znala gde je njegovo mesto i prepoznala sam njegovu publiku. Čekala sam ga kao što se čeka neki prijatelj, koji je izdao, ili ljubavnik-krivac. Prenoćila sam u sobi iznad žitne pijace. Mirisala je na prašinu i pišačku mazgi. Probudih se sa prvom svetlošću sunca i oprah se na fontani džamije. Ništa se nije promenilo. Sve je bilo na svom mestu. Drumska stanica je i dalje bila crna kao hlebna peć. Kafeterija i dalje nije imala vrata. Konobar, loše

obrijan, obučen u neku vrstu loše ispeglanog smokinga što se sijao od masnih mrlja, s kosom napomađenom i leptir-mašnom loše nameštenom, pretvarao se, takođe, da me je prepoznao. Bio je to jedan od njegovih manira: nazivati mušterije njihovim imenom. Nikad nije sumnjao. Prišao mi je i, kao da se godinama poznamo, rekao mi:

– Kafa sa cimetom, vrela, i galeta od kukuruza, majko Fadila, kao obično...

Otišao je. Nisam čak imala vremena da mu kažem: „Ne zovem se Fadila, mrzim cimet u kafi i više volim ječmeni hleb nego kukuruznu galetu...”

Doručkovala sam pored jednog kamiondžije iz Šaiije koji je jeo jagnjeću glavu kuvanu na pari, popio ceo čajnik čaja od nane i sa *šibom*, zatim podrignuo nekoliko puta, zahvaljujući Bogu i Marakešu što su ga poslužili tako dobrim jutarnjim obrokom. Pogleda me kao da želi da podeli sa mnom svoje zadovoljstvo. Nasmejala sam se, terajući šakom dim kifa koji mi je slao u lice. Kad je ugledao jednu mladu devojkicu kako prolazi pred nama na biciklu, pogladi brkove kao da hoće da kaže kako bi posle jednog tako dobrog doručka neka mala, poželjno devica, njegovu sreću dovela do vrhunca.

Pošto je pročačkao zube, dao je jagnjeću lobanju grupi dece – malim prosjacima koji se povukoše u jedno ćoše i progutaše ono što je ostalo od nje. Uze svoj kamion, napravi polukrug i vrati se ispred kafea:

– Do iduće nedelje, Šarlo! – dobaci u pravcu konobara. Odlazeći, upitala sam konobara ko je ta osoba.

– Jedna prostačina! Misli da mu je sve dozvoljeno. Zove me Šarlo zbog ovog isuviše velikog odela za mene, prlja sto i pljuje na zemlju. A zatim, zamišlja da je lep i zavodljiv. Sve to jer se jednog dana jedna nemačka turistkinja popela s njim u njegov kamion. Činili su gadosti, i čitavih godinu dana on se time hvalisao. Zatim, u odlasku i u povratku, on se zaustavlja da bi proždrao svoju jagneću glavu. Vidite, majko Fadila, bilo bi bolje da ovakva tipčina nikad ne izlazi iz svog kamiona...

Trg je bio pust kao neka pozorišna scena, malo-pomalo će se napuniti. Prvi koji će se tu smestiti bili su Sahraui, trgovci svim začinima u prahu: mirođijom, kanom, divljom nanom, krečom, peskom i drugim magičnim proizvodima, mlevenim i rafinisanim. Posle njih su došli prodavci knjiga. Rasprostrli su svoje požute rukopise i zapalili mirišljave štapiće.

A bilo je i onih koji nisu ništa prodavali. Posedali bi po zemlji prekrstivši noge i čekali. Svako od njih je imao svoj ritual.

Jedan krupan muškarac, suv i mršav, počeo je da odmotava svoj turban: protresao ga je, iz njega je ispio fini pesak. Taj čovek je dolazio s juga. Seo je na jedan koferčić od šperploče i sasvim sam, bez ijednog slušaoca, počeo je da priča. Izdaleka sam ga videla kako priča i gestikulira, kao da je krug zatvoren i pun. Približila sam mu se i stigla usred jedne rečenice: „...ukus vremena olizanog čoporom pasa. Okrenuo sam se, i šta vidim? Recite mi, verni drugari, pogodite, prijatelji Dobrote, ko je bio tamo preda mnom, veličanstven

na svojoj srebrnastoj kobili, veliki u svim iskušenjima, ponosan i lep? Vreme ima bljutav ukus. Hleb je bajat. Meso je pokvareno. Kamilji puter je užegao... užegao kao epoha, o prijatelji koji prolazite... Kaže se da život i usamljeni lešinar izbijaju...“ Bila sam jedina njegova mušterija. Prekinuo je i onda mi prišao i rekao mi poverljivim tonom:

– Ako tražite nekoga, ja vam mogu pomoći. Uostalom, možda sam ja taj koga biste voleli da ponovo nađete. Moja istorija je lepa. Suviše je rano da bih je ispričao. Sačekaću. Pa, je li to sin ili muž koga tražite? Ako je to sin, on treba da je u Indiji ili Kini. Za muža je lakše. Mora da je star, a starci se vuku po džamiji ili u kafeu. Ali vidim da vas ni jedan ni drugi ne interesuje. Vaše ćutanje mi govori... šta mi govori? Ah! Da stežete na srcu tajnu i da vas ne bi trebalo više gnjaviti. Vi ste od one vrste časnih ljudi! Sa vama nema brbljanja. Prijateljice, srećan put i pustite me da zatvorim svoj krug...

Otišla sam ne okrenuvši se, privučena širokim i gracioznim pokretima jednog mladića koji je raspakivao putni kovčeg. Vadio je iz njega razne predmete, komentarišući ih, sa ciljem da rekonstruiše jedan život, jednu prošlost, jednu epohu:

– Imamo ovde mrvice jedne sudbine. Ovaj kovčeg je jedna kuća. Bila je utočište više života. Ovaj štap ne može da bude svedok vremena. On je bezvremen i pripadao je jednom davljeniku koji više nema sećanje. Mora da je vodio starce i slepce. Težak je i bez misterije. Pogledajte sada ovaj sat. Rimski brojevi su bleđi. Mala skazaljka se zaglavila na podne ili ponoć. Velika šeta sasvim sama. Brojčanik je žut. Da li je pripadao

---

nekom trgovcu, nekom osvajaču ili naučniku? A ove rasparene cipele? One su engleske. One čak imaju svog vlasnika u mestima bez blata i prašine. A ova česma od posrebnog bakra? Mora da potiče iz nekog lepog stana. Kovčeg je nem. Samo sam ja taj koji ga ispituje. Gle, jedna fotografija. Vreme je obavilo svoj posao. Jedna porodična fotografija potpisana: „Lazar 1922“. To je otac – možda deda – ovaj u sredini. Redengot mu je lep. Šake drži na srebrnom štapu. On gleda u fotografa. Njegova žena je dosta izbrisana. Ne vidi se dobro. Haljina joj je dugačka. Jedan dečkić, sa leptir-mašnom na staroj košulji, sedi kod majčinih nogu. Pored, jedan pas. Umoran je. Jedna mlada žena stoji, malo izolovana. Lepa je. Zaljubljena je. Misli na čoveka svog srca. On je odsutan, u Francuskoj je ili na Antilima. Volim da zamislim ovu priču između ove mlade žene i njenog dragog. Stanuju u Gelizu. Otac je građanski nadzornik u kolonijalnoj upravi. On posećuje pašu grada, čuvenog Glauija. To mu se vidi na licu. Nešto je napisano na poledini fotografije. „Jednog popodneva lepog... aprila 1922“. Pogledajte sada ovu brojanicu... od koralā, od ćilibara, od srebra... Mora da je pripadala nekom imamu. Možda ju je žena nosila kao ogrlicu... Novčići... jedan probušeni rijal... santim... marokanski franak... Bankovne novčanice koje više ne vrede... Jedna proteza. Četka... Porcelanska činija... Album sa dopisnicama... Prestajem da vadim predmete... Imamo ih dosta, da stavimo u kovčeg sve što vam smeta. Ja uzimam, naročito novčiće!

Izvadih iz džepa jedan prsten i bacih ga u kovčeg. Pričalica ga pregleda, zatim mi ga vrati:

– Uzmi svoj prsten! To je redak bižu nakit. Potiče iz Istanbula. A zatim, dešifrovao sam nešto što više volim da ne znam. To je skupocen prsten, opterećen je. Težak je od uspomena i putovanja. Zašto hoćeš da ga se otarasiš? Da li je bio saučesnik u nekoj nesreći? Ne, ako hoćeš da nešto daš, otvori svoj novčanik, inače nemoj ništa da daješ. Najbolje je da odeš odavde!

Ne odgovorivši, napustila sam krug pod uznemirenim pogledima. Događalo mi se s vremena na vreme da sretnem na putu osobe koje su agresivno reagovala na moje prisustvo, na moj stav ili gest. Tada sam sebi govorila da mora da smo od istog kova, da su naše osećajnosti istkane od istih vlakana. Nisam se ljutila na njih. Odlazila sam ćutke, sa ubeđenjem da će se naše oči ponovo ukrstiti sa istim elanom.

Razmišljajući ponovo o sudbini te porodice francuskih kolonijalista, koja je izlazila iz rasturenih komada kovčega, ugledah jednu ženu kako se okreće oko sebe da bi odmotala ogromni beli šal koji joj je služio kao dželaba. To odmotavanje, nalik na neku igru, imalo je u sebi nečeg erotskog. Smesta sam to osetila, primećujući suptilnu, jedva ritmičnu kretnju bokova. Podizala je polako ruke, skoro da zaljulja svoje dojke. Veoma brzo obrazovao se krug radoznalaca oko nje. Bila je još mlada i veoma lepa. Ogromne oči boje lešnika, tamna i mat koža, fine noge i začikavajući izraz u osmehu. Što je došla na ovo mesto, rezervisano za muškarce i za neke stare prosjakinje? U tom trenutku svi smo se to pitali, kad ona uvuče kasetu s berberskom muzikom u kasetofon, načini nekoliko koraka igre i onda izvuče mikrofon na baterije i reče nam:

– Dolazim s juga, dolazim iz sumraka, silazim sa planine, hodala sam, spavala u bunarima, prešla sam noći i pesak, dolazim iz jednog doba izvan vremena, zapisanog u knjizi, ja sam ta nikad otvorena knjiga, nikad pročitana, koju su preci napisali, slava im, preci koji me šalju da vam kažem, da vas upozorim, da vam govorim i govorim. Ne približavajte se suviše. Pustite da povetarac pročita prva slova knjige. Vi ne čujete ništa. Ućutite i slušajte mene: Postojao je nekad jedan beduinski narod, karavanista i pesnika, jedan opasan i ponosit narod koji se hranio kamiljim mlekom i urmama; vođen greškom, izmislio je svoje bogove... Neki, iz straha od nečasti i stida, imali su običaj da se oslobađaju svoje ženske dece. Davili su ih dok su bila mala ili ih žive zakopavali. Njima je bio obećan večiti pakao. Islam ih je prokazao. Bog je rekao: „Među beduinima koji vas okružuju i među stanovnicima Medine postoje tvrdoglavi hipokriti. Ti ih ne poznaješ. Mi, mi ih poznajemo. Mi ćemo ih ukoriti dva puta, zatim će biti podvrgnuti strašnoj kazni.“ Ako ja danas govorim rimovanim rečenicama i u parabolama, to je zato što sam dugo slušala reči koje nisu dolazile iz srca, koje nisu bile zapisane ni u jednoj knjizi, već su poticale iz mraka koji je greška ovekovečila...

U gomili je došlo do blagog komešanja, čuđenja i neshvatanja. Neki su šaputali, drugi su slegali ramenima. Podiže se jedan glas:

– Došli smo da slušamo muziku i da gledamo kako igrate... Nismo u džamiji, ovde...

Jedan muškarac, mlad i zavodljiv, umešao se:

– Ja sam srećan što vas slušam, gospođo. Ne obraćajte pažnju na ove reakcije, njih izražavaju rođaci beduina!

Jedan drugi mladić:

– Priča je priča, nije propoved! A zatim, otkad se žene, koje još nisu u godinama, usuđuju da se tako prikazuju? Nemate ni oca, ni brata, ni muža koji bi vas sprečili da naškodite?

Pošto je očekivala tu vrstu komentara, ona se obrati poslednjem govorniku sladunjavim i ironičnim tonom:

– Da li bi ti bio brat koga nisam imala, ili muž upropašćen strašću do tačke da zaboravi svoje drhtavo telo među debelim i dlakavim nogama? Da li bi ti bio onaj muškarac koji sakuplja zabranjene slike da bi ih izvadio u hladnoj usamljenosti i gužvao pod telom bez ljubavi? Ah! Ti si možda nestali otac, koga su groznica i sramota odnele, to osećanje prokletstva koje te je prognalo u pesak Juga?

Ona se nagnu smejući se, uze kraj svoga šala, zakači ga oko struka, onda zamoli momka da drži drugi kraj. Obrtala se sporo, jedva pokrećući noge, dok se nije sasvim uvila:

– Hvala! Neka te Bog izvede na pravi put! Imaš lepe oči, obrij te brkove, muškost je drugde, ne na telu, možda u duši! Zbogom... imam druge knjige da otvaram...

Pogleda me, preneražena, zatim mi reče:

– Odakle dolaziš, ti koja ništa ne govoriš?

Ne sačekavši odgovor, ona zatim nestade.

Volela bih da sam joj ispričala svoj život. Od njega bi napravila knjigu koju bi šetala od sela do sela. Lepo je zamišljam kako otvara jedna po jedna vrata moje istorije i čuva za sebe poslednju tajnu.

Zadremala sam na suncu. Probudio me hladan vetar pun prašine. Pitala sam se da li sam sanjala tu mladu ženu ili sam je zaista videla i čula. Bila sam okružena šarolikim i pažljivim slušaocima. Ljudi su mislili da se ja igram, da se pravim da spavam, ili da razmišljam, da sam otišla da pokupim mrvice neke priče. Bilo mi je teško da ustanem i da odem sa tog trga. Kad sam otvorila oči, oni se utišaše i načuljiše uši. Rešila sam da im kažem nekoliko reči, da ih ne bih potpuno razočarala.

– Prijatelji! Noć se produžila iza mojih kapaka. Ona je pospremala u mojoj glavi, koja se u poslednje vreme mnogo umorila. Putovanja, putevi, nebo bez zvezda, snažne reke, paketi peska, nekorisni susreti, hladne kuće, vlažna lica, dugo hodanje... Ovde sam od juče, terana vetrom, svesna da sam stigla do poslednjih vrata, onih koja niko nije otvorio, rezervisanih za pale duše, vrata koja se ne mogu imenovati, jer ona gledaju na tišinu, u ovoj kući gde pitanja padaju u cement među kamenjem. Zamislite stanište gde je svaki kamen jedan dan, sjajan ili zlokoban, gde su se među kamenjem stvrdnuli kristali, gde je svako zrno peska jedna misao, možda čak muzička nota. Duša koja prodire u tu kuću je gola. Ona ne može da laže ili da se preobuče. Nastanjuje je istina. Svaka lažna reč, izgovorena namerno ili greškom, jeste zub koji ispada. Ja još imam sve svoje zube, jer sam na pragu te kuće. Ako vam govorim, paziću. Ja ću biti unutra. Videćete me. Pojaviću se takva kakva sam pred vama – telo uvijeno u ovu dželabu koja me štiti. Nećete možda videti kuću. U svakom slučaju, ne u početku. Ali, malo-pomalo, bićete u nju primljeni kako tajna postaje manje opskurna, sve do nevidljive

ogoljenosti. Prijatelji, dugujem vam tu priču. Stigla sam u trenutku kad je pripovedač, koji je zadužen da je ispriča, upao u jednu od onih zamki, kao žrtva svoje sopstvene zaslepljenosti. Pustio je da se uhvati u niti koje je ispleo usnuli pauk. Otvorio je vrata na zidinama i napustio ih. Nestao je usred reke, ostavljajući moj život da visi. Prepustila sam svoje telo vodama reke. Nosilo me je toliko i toliko struja. Odupirala sam se. Borila sam se. S vremena na vreme voda me je izbacivala na neku obalu, onda bi me ponovo dohvatila kad bi nabujala. Nisam više imala vremena ni da mislim, ni da delam. Na kraju sam se prepustila. Moje telo se pročišćavalo. Menjalo se. Danas vam govorim o jednom dalekom vremenu. Ali se svega sećam sa začuđujućom tačnošću. Ako koristim slike, to je zato što se mi još ne poznajemo. Videćete, u mojoj kući reči padaju kao kapljice kiseline. Znam o tome ponešto; moja koža o tome svedoči. Ali još nismo do toga došli. Vrata će se otvarati, možda ne po redu, ali ono što ću vas zamoliti jeste da me pratite i da ne budete nestrpljivi. Vreme je ono što smo mi. Ono je na našem licu, u našem ćutanju, u našem čekanju. Zaslužimo vreme strpljenja i dane kad se ništa ne događa.

2

Noć sudbine

Beše to tokom one svete noći, dvadeset sedmog dana ramazana, noći „silaska“ Knjige muslimanske zajednice, u kojoj su zapečaćene sudbine bića, kad me otac, tada na umoru, pozva kod uzglavlja i oslobodi. Oslobodio me je kao što se nekad radilo sa robovima. Bili smo sami, vrata su bila zabravljena. Govorio mi je tihim glasom. Smrt je bila tu, šunjala se po toj sobi jedva osvetljenoj jednom svećom. Kako je noć napredovala, smrt se približavala, odnoseći malo-pomalo sjaj sa njegovog lica. Reklo bi se da je neka ruka prelazila preko njegovog čela i prala ga od tragova života. Bio je vedar i nastavio je da mi govori do ranog jutra. Čuli smo stalne pozive na molitvu i na čitanje Kurana. Bila je to noć dece. Smatrali su da su anđeli ili rajske ptice, bez sudbine. Igrali su se na ulici, i njihova vika se mešala sa onom mujezina koji je urlao u mikrofon da bi ga Bog bolje čuo. Moj otac ugasi osmeh kao da je želeo da kaže da je taj mujezin samo jedan jadnik koji recituje Kuran, a da ništa u njemu ne razume.

Ja sam sedela na jastučetu pored uzglavlja. Glava mi je bila pored očeve. Slušala sam ga, ne prekidajući ga.

Njegov dah je dopirao do mog obraza. Njegov bljutav dah mi nije smetao. Sporo je govorio:

– Znaš li da ove noći nijedno dete ne treba da umre, niti da pati? Jer ova „noć vredí više od hiljadu meseci“. Ona su tu da bi primila anđele koje je Bog otposlao: „Anđeli i Duh silaze tokom ove noći, sa dozvolom njihovog gospodara, da bi sredili svaku stvar.“ Ovo je Noć Nevinosti, ali deca nisu nikako neviná. Čak su strašna. Ako je noć njihova, ona će takođe biti i naša, za nas dvoje. To će biti prva i poslednja. Dvadeset sedma noć ovoga meseca pogodna je za ispovest i možda za oproštaj. Ali pošto anđeli neće biti među nama da bi uveli red, biću obazriv. Hteo bih da ponovo stavim stvari na njihovo mesto, pre nego što se oni umešaju u to. Mogu da budu strogi pod svojim izgledom neokaljane lakoće. Uvesti red znači početi s priznavanjem greške, te rđave iluzije koja je činila da vlada prokletstvo nad čitavom porodicom. Daj mi malo vode, grlo mi je suvo. Reci mi, koliko imaš godina? Ne znam više da računam...

– Skoro dvadeset...

– Dvadeset godina laži, a najgore je to što sam ja lagao, ti u tome nisi ni za šta kriva, ni za šta ili skoro. Najzad, zaborav nije više čak ni strast, postao je bolest. Oprosti mi, ali bih želeo da ti kažem ono što se nikad nisam usuđivao da ikome priznam, čak ni tvojoj sirotoj majci, oh! Naročito ne tvojoj majci, ženi bez karaktera, bez radosti, ali toliko poslušnoj, kakva dosada! Uvek spremna da izvršava naredbe, da se nikad ne pobuni, ili se pak bunila u samoći i ćutke. Bila je

---

odgajana u čistoj tradiciji supruge koja služi svom čoveku. Nalazio sam da je to normalno, prirodno. Možda je njena pobuna bila u neiskazanoj osveti: ostajala je trudna godinu za godinom i rađala mi ćerku za ćerkom, opterećivala me je svojom nikad željenom plodnošću. Plaćao sam ja. Odrekao sam se molitve i odbijao sve što je od nje dolazilo. Kad mi se događalo da idem u džamiju, umesto da obavim jednu od pet molitvi, počinjao sam da smišljam veoma komplikovane planove da bih izašao iz te situacije u kojoj niko nije bio srećan. Danas priznajem da sam priželjkivao ubistvo. I uzbuđivala me je činjenica da imam rđave misli na svetom mestu, mestu vrline i mira. Ispitivao sam sve mogućnosti savršenog zločina. Ah! Bio sam zao, ali slab. Ali zlo ne pati od slabosti. Zlo crpe svoju moć iz odlučnosti koja ne gleda unazad, koja ne okleva. Ali ja sam sumnjao. U vreme kad se epidemija tifusa proširila po zemlji, pokušao sam da doprinesem njenom ulasku u našu kuću. Nisam davao tvojoj majci i tvojim sestrama vakcine i druge lekove koje su nam delili. Ja sam ih gutao, ja sam morao da ostanem u životu da bih njih pokopao i da bih ponovo počeo svoj život. Kakav kukavičluk, kakva beda! Slučaj i sudbina su udaljili bolest iz kuće. Tifus je pogađao naše najbliže susede, zaobilazio našu kuću, nastavljajući svoje smrtonosno delo. Kćeri moja, sramim se ovoga što ti govorim. Ali u ovoj svetoj noći, istina se pokazuje u nama, sa našim pristankom ili protiv naše volje. A ti, ti moraš da me saslušаш čak i ako ti to pričinjava bol. Neka vrsta prokletstva se nastanila u porodici. Moja braća su pravila intrige koliko su mogli. Mrzeli su me

jedva prikrivenom mržnjom. Njihove reči i oblici učtivosti su me dovodili u očajanje. Nisam više podnosio njihovo pretvaranje. U stvari, kad sam se izolovao u džamiji, moj duh bi dobijao iste ideje kao oni. Na njihovom mestu ja bih verovatno imao iste misli, iste zavisti, iste ljubomore. Ali oni su bili ljubomorni samo na moje bogatstvo, ne na moje ćerke. Sipaj mi malo čaja, noć će biti duga. Navuci zavese, možda ćemo manje čuti tu budaletinu što se dernja. Veru treba proživeti u tišini i povlačenju, ne u buci koja se uopšte mnogo ne sviđa anđelima Sudbine. Shvataš li koji posao moraju da obave u roku od nekoliko sati? Da počiste! Unesu red! U svakom slučaju, oni su efikasni. Osećam da su prisutni u ovoj sobi. Pomažem im da pometu. Želim da odem čist, opran od te sramote koju sam u sebi nosio dobrim delom svog života. Kad sam bio mlad, imao sam ambiciju: da putujem, da otkrijem svet, da postanem muzičar, da imam sina, da mu budem otac i prijatelj, da mu se posvetim, da mu pružim sve šanse da ostvari svoje sklonosti... Hranio sam se ludom nadom, do opsesije. Nisam mogao da podelim tu nadu ni sa kim. Tvoja majka nije imala nikakvu želju. Ugašena. Oduvek je bila ugašena, uvela. Da li je ijedan dan bila srećna? Još se to pitam. A ja nisam bio čovek sposoban da joj pružim sreću, da je nasmejem. Ne, i ja sam bio ugašen, bio sam okružen nekom vrstom prokletstva. Reših da reagujem. Samo dolazak jednog sina je mogao da mi priušti radost i život. I ideja da napravim to dete, čak idući protiv božanske volje, promenila mi je život. Prema tvojoj majci i tvojim sestrama bio sam uvek isti. Ravnodušan i bez velike

---

naklonosti. Ali sam bio bolji prema sebi samom. Nisam više odlazio u džamiju da kujem destruktivne planove. Pravio sam druge planove, da bih te bolje osigurao, da bih sanjao razmišljajući o tebi. Zamišljao sam te krupnog i lepog. Najpre si postojao u mom duhu, zatim, kad si se rodila, napustila si utrobu majke, ali ne moj duh. Ti si tu ostala ceo svoj život, sve do ovih poslednjih trenutaka. Da, zamišljao sam te krupnim i lepim. Ti nisi krupna, a tvoja lepota ostaje enigmatična... koliko je sati? Ne, nemoj mi reći, oduvek sam znao koliko je sati, čak i dok sam spavao, treba da je tri sata i nekoliko minuta. Anđeli mora da su već obavili polovinu posla. Uvek idu po dvoje. Naročito zbog prenošenja duše. U stvari, jedan se spušta na desno rame, drugi na levo, i u istom zaletu, jednim sporim i gracioznim pokretom, oni odnose dušu ka nebu. Ali ove noći, oni čiste. Nemaju vremena da se pozabave oko poslednjeg daha nekog starca. Imam još nekoliko sati da ti govorim, dok se sunce ne rodi, posle prve molitve dana, jedne kratke molitve, samo da bi se pozdravile premise svetlosti. Ah! Govorio sam ti o tvom rođenju... Kakva radost, kakva sreća. Kad me je babica pozvala da se potvrdi da je tradicija potpuno ispoštovana, video sam, nisam zamislio niti pomislio nego sam video u njenim rukama dečaka, a ne devojčicu. Već me je bilo obuzelo ludilo. Nikad nisam video u tebi, na tvom telu, ženske atribute. Slepilo mora da je bilo potpuno. Šta sada to mari. Čuvam u sebi, za večnost, divno sećanje na tvoje rođenje. Spolja sam nastavio da budem ono što sam bio: bogati trgovac ispunjen tim rođenjem. Ali u sebi, u svojim usamljeničkim

noćima, bio sam sučeljen sa nepodnošljivom slikom čudovišta. Oh! Odlazio sam i dolazio, normalno, ali zlo u meni uništavalo je moje moralno i fizičko zdravlje. Osećanje greha, zatim greške, zatim straha. Sve sam to nosio u sebi. Suviše težak teret. Okrenuo sam se od molitve. Nedostajala mi je hrabrost. A ti, ti si rasla u svom odelu od svetlosti, mali princ, dete bez tog bednog detinjstva. Nije dolazilo u obzir vratiti se unazad i sve otkriti. Nemoguće – dati istini ono što joj se duguje. Istinu, sine moj, kćeri moja, niko neće znati. To nije jednostavno. Čudno je kako nas približavanje smrti čini lucidnim. Ono što ti govorim ovde ne dolazi iz mene, ja to čitam, dešifrujem na belom zidu gde se drže anđeli. Vidim ih. Moram da ti kažem koliko sam mrzeo tvoju majku. Nikad je nisam voleo. Znam da ti se događalo da se pitaš da li je između tvog oca i majke postojala ljubav. Ljubav! Naša književnost, naročito poezija, slavi ljubav i hrabrost. Ne, ne čak ni nežnost. Događalo mi se da sasvim zaboravim da ona postoji, njeno ime, njen glas. Samo katkad, potpuni zaborav bi mi dozvoljavao da podnosim ostalo. Ostalo, to su suze – pazi, imala je pristojnost da plače ćutke, priznajem joj makar taj kvalitet, suze su joj se slivale niz obraze, a da njeno lice nema nikakav izraz – dakle ćutljive suze, a zatim to lice uvek isto, neutralno, ravno, glava pokrivena maramom, a onda ta sporost koju je imala u hodu i jelu, nikad nikakav smeh ili osmeh. A zatim, tvoje sestre, one su sve ličile na nju. Pobesnim, osećam da mi se groznica penje, moram da prekinem da pričam o toj ženi. Tebe, tebe sam voleo isto onoliko koliko sam druge mrzeo. Ali je ta ljubav bila teška, nemoguća.

Tebe, tebe sam napravio na svetlosti, u unutrašnjoj radosti. Samo jedne noći telo tvoje majke nije bilo grob ili hladna jaruga. Pod mojim toplim šakama oživela je, postala mirisni vrt, po prvi put joj se omakao radostan uzvik ili krik uživanja. Znao sam u tom trenutku da će taj zagrljaj roditi izuzetno dete. Mnogo verujem u misli koje nas nastanjuju i na njihov uticaj u trenutku kad preduzimamo neku važnu radnju. Počev od te noći, rešio sam da budem pažljiv prema tvojoj majci. Trudnoća je normalno prošla. Kad sam se jednog dana vraćao bio sam iznenađen što je vidim kako podiže jedan pun kovčeg. Pojurio sam da je u tome sprečim. Bilo je to rizično za dete svetlosti koje je nosila u sebi za mene. Shvataš da posle porođaja nisam prema njoj imao nikakvu posebnu pažnju. Naši odnosi sačinjeni od ćutanja, uzdaha i suza ponovo su preuzeli svoj tradicionalni tok. Mržnja, stara mržnja, nema, unutrašnja, nastanila se kao ranije. Sve vreme sam bio s tobom. Ona, teška i debela, zatvarala se u svoju sobu i nije više govorila. Mislim da je to zabrinjavalo tvoje sestre, koje su bile prepuštene same sebi. Ja sam posmatrao mizanscenu drame. Igrao sam igru ravnodušnosti. U stvari, nisam se pravio takvim. Zaista sam bio ravnodušan, osećao sam se strancem u toj kući. Ti, ti si bila moja radost, moja svetlost. Naučio sam da se staram o detetu. To se kod nas ne radi. Smatrao sam te za polusiroče. Posle sunaćenja i maskarade, počeo sam pomalo da gubim glavu. Moja strast je bila zaražena sumnjom. I ja sam se izolovao, tonuo sam u ćutanje. Veselo i bezbrižno dete, ti si išla iz sobe u sobu. Izmišljala si igre, uvek sama, dešavalo ti se čak da se igraš sa lutkom.

Prerušavala si se u devojčicu, zatim u bolničarku, zatim u mamu. Volela si prerušavanja. Koliko puta sam morao da te podsetim da si ti muškarčić, dečko. Smejala si mi se u lice. Ismejavala si me. Slika koju sam o tebi nosio gubila se, zatim mi se vraćala, poremećena tvojim igrama. Vetar ju je dizao kao neki pokrivač stavljen preko blaga. Snažan vetar ju je odnosio. Pojavljivala bi se onda ti, izgubljena, zaluđena, zatim bi ponovo pronalazila svoju vedrinu... Koliko mudrosti u tom malom telu koje je bežalo od svih milovanja. Sećaš li se mojih zebnji kad si se igrala nestajanja? Skrivala si se u obojenom drvenom kovčegu da bi pobegla od božjeg pogleda. Otkad su te naučili da je Bog svuda, da sve zna i da sve vidi, pravila si svakojake akrobacije da bi se izvukla iz njegovog prisustva. Plašila si se njega ili si se samo pretvarala, ne znam više...

Oči mu se zatvoriše na tu sumnju. Njegovo nagnuto lice bilo je uz moje. Spavao je. Nadgledala sam njegovo disanje. Njegovo slabo disanje jedva da je pokretalo debeli pokrivač od vune. Vrebala sam, očekivala poslednji dah, poslednji uzdah koji oslobađa dušu. Mislila sam da treba odškrinuti prozor da bi je pustili da prođe. U trenutku kad sam se spremala da ustanem, on me uhvati za ruku. Iz dubine svog sna zadržavao me je. Ponovo sam bila zatočenik jednog od njegovih planova. Obuzimali su me mučnina i strah. Bila sam uhvaćena u kandže umirućeg. Svetlost sveće je slabila. Jutro se polako približavalo nebu. Zvezde treba da poblede. Razmišljala sam o tome što mi je ispričao.

Kakav oproštaj mogu ja njemu da dam? Oproštaj srca, razuma ili ravnodušnosti? Srce je već podosta otvrdlo, ono malo humanosti što je u njemu ostalo čuvala sam u rezervi, razum me je sprečavao da napustim uzglavlje tog čoveka koji pregovara sa smrću, ravnodušnost ne daje ništa i daje sve, a zatim nisam bila u tom stanju zanemarivanja sebe same. Bila sam primorana da slušam poslednje reči tog čoveka i da nadgledam njegov san. Plašila sam se da ne zaspim i da se ne probudim sa rukom u ruci sa smrću. Napolju se više nisu čule pesme iz Kurana. Deca su se vratila. Molitve su bile završene. Noć sudbine će vratiti ključeve grada danu. Slaba svetlost, nežna i suptilna, polako se spuštala na brda, na terase, na groblja. Top koji je najavljiavao izlazak sunca i početak posta je zagrmeo. Otac se probudi poskočivši. Na njegovom licu nije više bio strah, već panika. Njegov čas je, kako kažu, došao. Prvi put sam prisustvovala procesu smrti. Ona ništa ne zapostavlja, prolazeći i nanovo prolazeći po ispruženom telu. Svako biće pokušava da se odupre. Otac je molio pogledom; molio je još jedan sat, još nekoliko minuta, još je imao nešto da mi kaže:

– Odspavao sam malo i video sliku svoga brata; lice mu je bilo pola žuto, a pola zeleno, smejavao se, mislim da me je ismevao, njegova žena je bila iza njega i gurala ga je, pretio mi je. Želeo sam da izbegnem da govorim s tobom ove noći o ta dva monstruma, ali je potrebno da te upozorim na njihovu gramzivost i njihovu surovost. Krv im se hrani mržnjom i zlom. Strašni su. Škrti su i bez srca, licemeri, lukavi i bez ponosa. Život provode skupljajući novac i sakrivajući ga. Sva sredstva su

dobra, ne prezaju ni od čega. Otac se stideo tog sina, govorio mi je: „Ali odakle mu ta mana?“ To je sramota za porodicu. Pretvara se da je siromašan i čeka kraj pijace da bi kupio povrće po najnižim cenama. Cenjka se za sve, žali se, plače kad treba. Govori celom svetu da sam ja uzrok njegovih nesreća, da sam ga ja osiromašio. Čuo sam ga jednom kako kaže nekom susedu: „Moj stariji brat je ukrao deo mog nasledstva, on je gramziv i bez milosti, pa čak i kad umre, ja neću imati pravo da ga nasledim. Upravo je dobio sina. Poveravam Bogu svoju stvar. On će jedini znati da mi dodeli pravdu, ovde ili tamo!“ Znaš li da mu se događalo, u veoma retkim prilikama, da nas pozove na ručak. Žena bi jedva skuvala meso koje je potapala u gomilu povrća. Meso je bilo toliko tvrdo da je ostajalo nedirnuto na tanjiru. Sutradan, ona bi ga normalno spremila za njih. Niko nije bio budala! Ni on ni ona nisu znali za stid. Nemoj da imaš poverenja, udalji se od njih, oni su zli...

Nedugo posle ćutanja, počeo je brzo da govori. Nisam sve razumevala. Hteo je da mi kaže ono bitno, ali mu je oko lutalo, odlazilo na drugu stranu, vraćalo se na mene, njegova šaka je i dalje stezala moju:

– Tražim da mi daš svoj oprostaj... Posle, Onaj koji poseduje moju dušu može da je odnese kuda hoće, u svoje rascvetane vrtove, u svoje mirne reke ili da je baci u krater nekog vulkana. Ali pre toga, daj mi milost zaborava. To je oprostaj. Sada si slobodna. Idi, napusti ovu ukletu kuću, putuj, živi!... Živi!... I ne okreći se da bi pogledala u pustoš koju ostavljam. Zaboravi, nađi vremena da živiš... Zaboravi ovaj grad... U onoj noći znao sam da će tvoja sudbina biti bolja od sudbine

---

svih žena ove zemlje. Lucidan sam, ništa ne izmišljam. Vidim tvoje lice u oreolu izvanrednog svetla. Upravo si se rodila, ove noći. Dvadeset sedmog... Ti si žena. Pusti da te tvoja lepota čuva. Nema ničega čega bi se bojala. Noć Sudbine te imenuje Zahrom, cvetom nad cvetovima, božanskom milošću, detetom večnosti; ti si vreme koje se održava u obronku tišine... na vrhu vatre... među drvećem... na licu neba koje silazi. Ono se naginje i uzima me... tebe vidim, jedna ruka se pruža, ah! Kćeri moja, ti me vodiš sa sobom... ali kuda me vodiš? Suviše sam umoran da bih te pratio... Volim tvoju šaku koja se približava mojim očima... Mračno je, hladno je... Gde si ti, tvoje lice... Ne vidim više... Ti me vučeš... je li sneg, ovo belo polje? Nije više belo... Više ništa ne vidim... Tvoje lice se grči. Ljuta si... Žuriš... je li to tvoj oproštaj? Zah... ra...

Jedan zrak sunca je prodro u sobu. Sve je bilo svršeno. S naporom sam izvukla šaku iz njegove. Povukla sam čaršav preko njegovog lica i ugasila sveću.

Jedan divan dan

Prijatelji, počev od te izuzetne noći, dani su dobili nove boje, zidovi su hvatali nove pesme, kamenje je oslobođilo dugo zadržavane odjeke, terase su bile osvojene veoma živim svetlom, a groblja su se učutala. Groblja ili mrtvaci. Mrtvaci ili recitatori stihova iz Kurana loše naučenih, loše izgovorenih ili izrečenih s ubedeњem tela koje je gladno i koje se klati da bi ubedilo da je poruka na dobrom putu.

Sve se smirilo, ili bolje, sve se promenilo. Bilo mi je teško da ne utvrdim koincidenciju između ovog starca koji se najzad povukao iz života i te jasnosti, skoro natprirodne, koja je preplavila bića i stvari.

Kako ne poverovati da je Noć Sudbine strašna noć za jedne, oslobađajuća za druge? Živi i mrtvi se susreću u toj etapi kad buka jednih pokriva molitve drugih. Prijatelji! Ko može u toj noći da razazna utvare od anđela, one koji dolaze od onih koji odlaze, naslednike vremena od skorojevića vrline?